

John F. Kavanaugh: Krisztus követése a fogyasztói társadalomban, avagy a kulturális szembenállás lelkiisége

A könyvismertetést írta: Kocsis Tamás

Témák: ateizmus, egyház, erkölcs, evangélium, fogyasztás, gazdaság, hitelesség, kapitalizmus, katolikus, kereszténység, konformizálódás, materializmus, módszertan, pénz, relativizmus, stratégia, társadalom, tudomány, USA, vallás

A fogyasztói társadalommal való ismerkedéshez – jóllehet hamisítatlan amerikai találmány – ma már nem kell sokat utaznunk: elég valamely szupermarketben hömpölygő tömegbe keverednünk, sétálgatnunk egy forgalmasabb utcán vagy lehuppanunk a naphosszat kékesen villódzó képernyő elé. Talán csak teljesen süketen és vakon lehetünk abban a „szerencsétlen” helyzetben, hogy Gazdaságkorunk modern evangéliuma nem juthat el hozzánk akadálytalanul. A minden csatornából ömlő üzenet lényege ennyi: fogyassz, s a paradicsomba jutsz! Ám a bűbájos szirénkórus tudatbódító dallamai közé egy jezsuita érces hangja reccsen; s azt mondja: „*Nem!*”

Csakugyan, John Francis *Kavanaugh* könyvének „piacra dobása” igencsak udvariatlan lépésnek tekinthető, hiszen a keresztény evangélium hamisítatlan üzenete – mint a történelemben már oly sokszor – valóságos felforgatás a mindennapjainkat oly mélyen átítató anyagi gondolkodás szempontjából. Szerencsére az írás nem teljesen pusztába kiáltott szó, hiszen az 1981-es első amerikai megjelenés után tíz évvel – némileg átdolgozott formában – kerülhetett forgalomba a második kiadás, s 1999-ben már ez is hatodik újranyomásban láthatott napvilágot. E siker – a „fogyasztói kultúra” központjáról és őshazájáról lévén szó – feltétlenül reménykeltő és figyelemre méltó. S ha 1981-ben – az akkori Magyarország gazdasági-politikai rendszere iránti beállítottságunktól függően – még értetlenséggel vagy kárörömmel viszonyultunk volna az írás első harmadának *vad* kapitalizmust illető kritikájához, úgy manapság már magunk is a saját bőrünkön tapasztalhatjuk az itt kifejtett gondolatok mély igazságát.

Kavanaugh kritikájának és javaslatainak legfőbb ereje alighanem abban rejlik, hogy számára a teljes emberi személy jelent kiindulópontot, s erre építi átfogó társadalmi-gazdasági elemzését. Probléma akkor keletkezik, ha az emberi személy kibontakozása szisztematikusan ellehetetlenül. A bíráló középontjában az Áruforma (Commodity Form) áll, amellyel a szerző napjaink materiális gondolkodásmódjára utal. Ennek „*kiemelkedő értékeit a termelés, az értékesítés és a fogyasztás jelentik. Ezen értékek mintegy morális lencseként szolgálnak, s arra kondicionálnak bennünket, hogy ezen keresztül tekintsünk saját értékünkre és jelentőségünkre. Ám mindez nemcsak saját önbecsülésünket érinti mélyen, hanem az emberi viselkedés alakulását (a manipuláció és az agresszió irányába), az emberi tudást (a számszerűsítés, a megfigyelés és a mérés irányába), valamint az emberi érzelmeket (a tartalmatlanság és a gépies szexualitás irányába)*”. (32. o.)

A fentieknek megfelelően manapság az élet minden területén a versenyképesség a döntő. A családban ki kell érdemelni a szeretetet, az oktatásban kizárólag számszerűsített osztályzatok és versenypozíciók alapján értékelnek, a hitközségben pedig az áldozók száma és a begyűjtött adomány nagysága a mérce (32. o.). S miért lenne más a helyzet a munkaerőpiacon, az ember teljességéhez oly nélkülözhetetlen munkával kapcsolatban? „*Vajon el tudom adni magam? Meg fognak vásárolni engem? A legfiatalabb kortól kezdve diplomákat, szakképesítéseket,*

adottságokat és szerepeket sorakoztatunk fel, amelyek mintegy biztosítékként szolgálnak saját termékünk és személyiségünk értékcsökkenésével szemben. Ha nem vagy jövedelmező, akkor haszontalan és értéktelen vagy. Legyél bár pénztelen szegény vagy éhező bengáli, kivégzésére várakozó bűnelkövető vagy alkalmatlankodó öthónapos magzat: nemkívánatos vagy. Az a válság, amellyel a gyermekek néznek szembe midőn kicserélésükkel ijesztgetik őket, csupán az első figyelmeztetés arra a megalázó létformára, amelyben produktív korszakuk múltán oly sok idős nyugdíjasunk törődik bele az értéktelenség és a kiselejtezetség tudatába.” (33. o.)

Ám az Áruforma logikája nemcsak az ember munkaerőként jelentkező „kínálati oldalát” határozza meg, hanem „keresletét” is döntően befolyásolja. „Illúzió áldozatai vagyunk, mert abba a hitbe ringatnak bennünket, hogy elvek irányítanak, nem pedig a profit. Ám ha mind közösségként, mind egyénként őszinték lennénk önmagunkhoz, akkor beismerhetnénk, hogy valójában az áru-erkölcs kívánalmi szerint élünk. Piacképes dolgokat fogyasztunk, s piacképességünk vásárlóerőnk függvénye. »Az vagy, amit megeszel.« »A több jobb.« »Miről árulkodik a kocsid?« Ötleteket, ócska élelmiszert, híreket, a legújabb felesleges műanyag bigyót vagy éppen más személyeket fogyasztunk. Gyakorlatilag bármi eladható, amire mesterségesen szükséglet teremthető, majd pedig azonosítható egy piacképes áruval.” (34. o.)

Mindez azonban merő hazugság, hiszen „a barátság, a meghittség, a szeretet, az önérzet, a boldogság és az öröm jelentik vásárlásunk és fogyasztásunk valódi célját, sokkal inkább mint az ezeket ígérő és a nevükben fellépő tubusok, palackok, Cadillacek és Buickok. S mivel a legmélyebb emberi remények egyike sem elégíthető ki valamiféle termékkel, ezért a termékek fogyasztásából sohasem elég”. (34. o.) A gazdaság tehát szakadatlan burjánzásra ítéltetett, megtévedt lelkünk pedig minden gazdasági növekedésre utaló jel hallatán ünnepel. Az Áruforma mókuskereke azonban helyben pörög, s szó sincs arról, hogy arcunk verejtéke emberi céljaink megvalósulását szolgálná, hiszen ahol „az Áruforma értékrendje teljes uralomra jut, ott a fogyasztás óhatatlanul fontosabbá válik magánál az életnél” (35. o.).

S miért épp a társadalomtudomány világa volna mentes ettől az értékrendtől? A tudományos tevékenységhez oly nélkülözhetetlen megismerésről kiderül, hogy az „olyan modellekké és mintákká forgácsolódott szét, amelyek leginkább tárgyak és árucikkek megismerésére alkalmasak” (38. o.). Ám az igazán nagy probléma akkor keletkezik, amikor ez a dologszerű megismerési forma (thing-like knowing) válik a másokról és önmagunkról szerzett megbízható ismeretek egyetlen mércéjévé (39. o.). „Ha csupán a dologszerű megismerési forma fogadható el, akkor a felénk áradó szeretet és bizalom személyes megtapasztalása, a mások iránti felelősségvállalás és gondoskodás, az emberi méltóságra és lehetőségekre vonatkozó biztos erkölcsi elvek ismerete mind elérhetetlenné válnak számunkra.” (40. o.) Mindeme folyamat végső betetőzése pedig az, amikor „öntudatunk legvégső határán a dologszerű tudás eléri legelképezhetőbb hatását... □és az□ áruformájú tudásba vetett mélységes bizalom révén olyan folyamat kezdődik meg, amelyben saját termékeink képére és hasonlatosságára teremtjük újjá önmagunkat” (40. o.). E ponton felmerülhet a kérdés, hogy a tudományos ismeretszerzés ilyen torzulása ok vagy okozat a mindennapjainkat gyötrő Áruforma uralmában. Ám e rendkívül nehéz tyúk-tojás probléma megfejtése helyett alighanem már az is jelentős előrelépés volna, ha széles körben felismernénk: a tudományos módszertan alapos felülvizsgálata nélkül aligha lehetséges bármiféle jelentős elmozdulás egy emberhez méltóbb világ felé.

Hosszan folytathatnánk még a sort napjaink gyászos fejleményeinek számbavételével s az okok boncolgatásával, ám e rövid ismertetés keretében inkább arra a józan árnyaltságra térünk még ki, amely a kritikai részt záró sorokból szüremlik ki. A szerzővel egyetértésben célszerű leszögezni, hogy (1) „a termelékenység, az értékesíthetőség, a fogyasztás, a szakmai jártasság és

a tudományos módszer nem önmagukban rosszak. Hasznosak az emberi jólét szempontjából, és mint ilyenek »kegyelmi« ajándékok. Csak akkor válnak rosszá, ha megfordul az emberek termeléshez való viszonya, s az eszközkénti felhasználhatóság válik az ember mércéjévé”. (58. o.)

(2) „Az Áruforma elsősorban az érzékelés és az értékelés keretében szolgál. Ez az ember bukásának annyiban nem egyetlen vagy abszolút oka, amennyiben egy nagy valószínűséggel emberi bukáshoz vezető értékrendszer nem az. Az viszont meglehetősen, hogy az emberi szenvedés, balsiker és rosszság elsődleges oka az emberek arra vonatkozó hajlama, hogy elforduljanak a személyiségük lényegét képező sebezhetőségtől, s arra a hamis biztonságérzetre bízzák magukat, amely abból fakad, hogy önmagukban zárt dolgoknak képzelik magukat.” (58. o.; vö. 103., 172. o.)

(3) „A kapitalizmus nem jelenti az Áruforma egyetlen okát, noha, úgy látszik, annak virágzásához az egyik legtermékenyebb táptalajt biztosítja. Ha a kapitalizmust a sajátján kívül semmilyen más értékrendszer nem korlátozza, akkor az szükségszerűen vezet Áruforma kialakulásához. Ugyanakkor rendkívül nehezen folyamodhatunk bármilyen más erkölcsi értékrendszerhez, ha egy kapitalista társadalomban egyszer már uralkodóvá vált az Áruforma.” (58–59. o.; vö. 165–166. o.)

(4) „A bálványozásra az Áruformán kívül egyéb példák is felhozhatók. Más körülmények vagy társadalmi berendezkedés esetén a kollektív állam, a bürokratikus egyház vagy a személyi kultusz intézményesítése egyaránt hathatós eszközei az ember lealacsonyításának.” (59. o.)

Ezen megjegyzések után egy pillanatra térjünk még vissza az Áruforma egyeduralmának bírálatához! Ezzel kapcsolatban felvetődhet, hogy gazdasági rendszert illető kritikával már igencsak „tele a padlás”, lett légyen szó mégoly kiválóról és lényeglátóról is mint Kavanaugh-é. E könyv azonban nem marad adós a kiút részletezésével sem. A mondanivaló derékhadát éppen ez teszi ki, szó sincs tehát arról, hogy egy vaskos kritikai írásmű végén – mintegy függelékként – szerepel néhány jövőre vonatkozó zavaros elképzelés. A feladat grandiózus, s a – fentebb röviden ismertetett – kritikai rész teljes egészében e megoldás előkészítését szolgálja. Nem más ez, mint kísérlet annak bizonyítására, hogy „egy olyan totális »életvitellel« vagy evangéliummal szemben, mint amilyen a személyes tapasztalatunk minden vonatkozását átítató Áruforma, egy azzal minden szinten azonos fajsúlyú, teljes odaadásunkra igényt tartó alternatív »életvitelt« kell szembeállítanunk” (61. o.). Erre a totális, az Áruforma alternatíváját nyújtó „életvitelre” a szerző Személyes Formaként (Personal Form) hivatkozik.

„Amikor Személyes Formáról beszélek – írja Kavanaugh –, akkor férfiak és nők pótolhatatlan személyekként történő felismerésére és megbecsülésére utalok. E személyek alapvető identitása elkötelezett kapcsolatokban valósul meg. Elkötelezett kapcsolat két öntudattal és önuralommal rendelkező szabad lény kölcsönös egymásnak ajándékozása. Az elkötelezettség az ilyen szabad lényekre egyedülállóan jellemző tulajdonság, s nem más, mint az én ingyenes elajándékozása, önmagunk odaígérése.” (65. o.)

Miután a jezsuita Kavanaugh kifejti, hogy számára Jézus Krisztus példája jelenti a Személyes Forma legtökéletesebb megvalósulását, továbbra is feltűnő józanságról tesz tanúbizonyságot. „A »Személyes Forma« nem a katolikus egyház, a keresztény egyházak, vagy akár valamiféle kinyilatkoztatáson alapuló vallás kiváltsága. A Személyes Forma – így vagy úgy – bárhol és bármikor megmutatkozhat és nyilvánvalóvá válhat, ahol emberi lények hűségesek személyiségükhöz. Ugyanakkor legalább ennyire igaz, hogy az egyháziak vagy a keresztények nem szükségképpen jelentik Krisztus kinyilatkoztatásának legteljesebb megtestesítését. A

keresztények olykor notórius módon szakadnak el saját személyiségüktől, csakúgy mint Krisztus Uruktól. ... Egész egyszerűen csak arra a kinyilatkoztatásban feltáruuló teljességre hivatkozom itt, amely Jézus Krisztus dimenzióinak összességében található meg. Márpedig ez a realitás valamiképpen mindig magában foglalja az egyházat, midőn az a legszorosabb összhangban áll hivatásával.” (66. o.)

E ponton felmerül a kérdés: kinek szól tulajdonképpen ez a könyv, nem lehetséges-e az, hogy megoldási javaslatának „speciálisan vallási jellege” számos olvasót eleve elriaszt? Nos, a szerző nyíltan is megszólítja reménybeli közönségét, a társadalmi igazságtalanságok ellen ténylegesen küzdő, ám vallástalan – és többnyire baloldali – aktivistákat, valamint a magukat kereszténynek tartó, de nem kellően aktív embereket (ix. o.). A hitnek és a cselekvésnek össze kell kapcsolódnia: minden köz érdekében végzett tevékenység csak akkor lesz értelmes és ütőképes (eredménye pedig tartós), ha az érdekeltek magukévá teszik mindkét beállítottságot. Eszerint a társadalom számkivetettjei és elnyomottjai érdekében végzett tevékenységet mederbe terelni és megtermékenyíteni a keresztény igazságba vetett hit (vö. például 166. o. a marxizmussal kapcsolatban), s fordítva: hiteltelen az olyan vallási buzgólkodás, amelyből nem tükröződik semmiféle közösségi, illetve társadalmi felelősségvállalás (xiii. o.).

Azonban mindjárt itt érdemes leszögezni, hogy a kiútként felvázolt alternatíva alapvetően a katolikus egyház tanításával áll összhangban, ezért néhány – például a szentségek szerepével kapcsolatos – tétel maradéktalan elfogadása nehézséget okozhat a nem katolikus olvasók számára. Ám a mondanivaló feldolgozása nem tekinthető haszontalan időtöltésnek sem protestánsként, sem valamilyen más, nem keresztény világvallás – nyers materializmust egyébként meghaladó – képviselőjeként. Azért állítható ez viszonylag nagy biztonsággal, mert az itt feltárukozó, az Áruformával radikálisan szembehelyezkedő, logikusan kapcsolódó és egymást erősítő elemekben gazdag „eszmerendszer” meggyőző ereje egyrészt előmozdíthatja a keresztény erők egységesülését (ökumenizmus), másrészt világossá teheti azt, hogy spirituális megoldásért nem feltétlenül kell Ázsiában keresgelnünk. Kiderül az is, hogy a „gazdaságilag fejlett Nyugat” kétségbeejtő szellemi állapotáért aligha okolható Krisztus, illetve az Ő tanítása.

Mindehhez azonban következetesen ki kell gyomlálnunk a napjaink keresztény gyakorlatát jellemző torzulásokat. Ezek saját esendőségünk (bűneink) számlájára írhatók, s az ezekkel való szembenézés és leszámolás nem feltétlenül fájdalommentes – ám mindenképpen szükséges. *„A Szentírással való szembesüléskor minden olyan hívőben érezhető indíttatás önkritikára és reformra, aki képmutatásra vonatkozó erőteljes hajlamával egyébként tisztában van. Bármely keresztény megtapasztalja ezt, amikor irtózva hall hatalom és kevélység közepette fogant prédikációt a szegénységről és az alázatról, amikor a pap olyan életmódra buzdítja híveit, amely a maga számára túlzottan félelmetes vagy csak vonakodva élhető.” (120. o.)*

„Ha egyházként és keresztényként elutasítjuk bűnösségünket és – mintegy üdvözültségünk jeleként – ragaszkodunk sikereinkhez, hatalmunkhoz, pompánkhoz és előkelőségünkhöz, akkor egyként utasítjuk el a keresztet és Isten szeretetét, amelyről Jézus Krisztus értünk és velünk bekövetkezett halála tanúskodik. Az üdvösség kiérdemlése, az üdvösség elnyerése, jóságunk bizonyítása, az üdvösségért folyó versengés, az üdvösség eladhatóvá tétele, az üdvösség árusítása és garantálása nemcsak az áruformájú evangélium mindennapos kifejezései.” (103. o.)

A Személyes Forma terjedésének sikere és a kereszténység hitelessége érdekében minden kereszténynek tudomásul kellene vennie, hogy Jézus evangéliumbeli tanítványai *„nem valamiféle békülékeny homeosztázist vagy a meglévő rend igazolását hirdetik a világnak, hanem egy lehetőséget, amely oly mélyen hatol az emberek szívébe, hogy gyakorlatilag végletek között*

kell választaniuk, vagy-vagy, és ezen alapvető választást illetően egymással is összeütközésbe kerülnek. Krisztus abszolút hitre szólít fel: teljes szívvel, mindenféle fenntartás vagy feltétel nélkül”. (89. o.) „Ha Krisztus és a bálványozás között minden szinten zajló küzdelemről felismerjük, hogy itt olyan totális világnézetekről van szó, amelyek egymással versengenek s számot tartanak hűségünkre, akkor minden előttünk álló konkrét alternatívának és sajtóságot választásnak is tükröznie kell ezt a felismerést. Saját végső hitbeli elkötelezettségünk az, amely megeleveníti és értelmessé teszi azt a részlelhajlást, aminek következtében az összes lehetséges döntési alternatíva és kifejezési forma közül számunkra néhány eleve kizárt.” (158. o.)

Ám Kavanaugh a fenti, „befelé irányuló” jó szándékú kritika, illetve önvizsgálatra való felszólítás ellenére sem tekinthető a katolikus egyházat nyaklő nélkül korholó felvilágosult tömegek vezérszónokának. *„Mind saját tapasztalatom, mind az egyházon belüli számos közösségi mozgalom története alapján úgy látom – írja Kavanaugh –, hogy egyetlen fennmaradni kívánó katolikus közösség sem teheti próbára a katolikus hívők közösségéhez való kapcsolatát egynél több területen, legyen az dogmatikával, erkölccsel, vallásgyakorlattal összefüggő vagy valamilyen más, egyetemes kérdés. (...) A cölibátust, a papi hivatás férfiakra korlátozását, a házasság életre szóló jellegét, a Szentháromságot, az Oltáriszentség átlényegülését, a hagyományos imát és az egyház társadalmi helyzetét egyszerre megkérdőjelező közösségeknek nincs szilárd önazonosságuk, nem világos folytonosságuk a hívők történelmi közösségével, s nem rendelkeznek azzal az alappal, amely a közösen osztott hit és értékek melletti bizonyágtételhez szükséges.” (134–135. o.)* Nem mintha arról volna szó, hogy az egyház tanításának egy területen való megkérdőjelezése ajánlott stratégia volna, ám mindezzel kapcsolatban általánosságban mindenképp megfogalmazható, hogy az egyetemes hit illetően relativizálása a jellemünket formáló és az engedelmisségünkre igényt tartó Áruforma malmára hajtja a vizet, s ez az értékrend akadálytalanul nyomul be az ily módon ütött résekben (127., 135. o.).

„A keresztény egység alapjai oly mélyek és oly égető szükség van rájuk e széttöredezett kultúrában, s a tét is oly nagy, hogy a hit és a társadalom szempontjából egyaránt tragédia lenne, ha a keresztényeket saját nézeteltéréseik bénítanák meg és a szellemi elszigetelődés politikáját tennék magukévá. Egyformán hisznek az egy Úrban, az egy szövetségben, az egy történelemben, a közös bűn létében, a közös ígéletben és a Krisztus által hirdetett ország iránti közös elkötelezettségben, így a keresztényeknek nem különféle gyengeségeikre kell elhívniuk egymást, hanem az egyetlen teljességre, amelyért élni és halni érdemes: a Jézus Krisztusban való szabadságra.” (129. o.) Mindez igencsak megszívlelendő, hiszen ennek felismerése és gyakorlatba ültetése nélkül legfeljebb néhány magányos hőstetterre futhatja erőnköbül, ám ez aligha elegendő tartós és mélyreható változás beindításához.

De vajon mi a könyv alcímében is szereplő kulturális szembenállás lényege, melyek a Személyes Formában megvalósuló élet legfontosabb ismérvei? Ezek, bizony, már a személy legintimebb szférájához tartoznak, s ezért nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy minden társadalmi változást célzó erőfeszítés első lépése önmagunk helyzetének világos áttekintése. Ehhez pedig a végletekig őszintének kell lennünk, önmagunkkal szemben is. Mit gondolunk például az alábbi „ellenállási stratégiáról”?

„Az ima, mint a lelki élet és az egyedüllét cselekménye, azt a jelentős erőfeszítést követeli meg tőlünk, hogy kiszabadítsuk magunkat az áruformájú tudat által megszabott magatartásmintákból. Imára való összpontosításunk annyit jelent, hogy saját identitásunk és rendeltetésünk szempontjából személyekként vagyunk jelen, s hogy felismerjük lényünk azon vágyait, amelyeket a dolgok hamis ígéretei nem elégíthetnek ki. Épp az önmagunk számára való

tudatos jelenlét jelenti azt a hatalmas vállalkozást, amellyel szembeszállunk a felszínes külsőségekkel, a kulturális nyomással és a társadalmi elvárással. Ez a döntő oka annak, hogy miért lehet olyan nehéz az ima... Már az is túlzottan idegenszerű, hogy személyként kezeljük magunkat. Nincs tapasztalati visszaigazolás, nincs biztosíték az azonnali sikerre, s nincs lehetőség a mérésre, az ellenőrzésre és a versenyszerű értékelésre.” (136. o.)

„Következésképpen az ima teljes folyamata – csendessége, igazsága, s a birtoklás helyett a lét hangsúlyozása – mélységesen ellenkulturális tevékenység. Az áruformájú élet szempontjából az ima elérhetetlennek, lehetetlennek és távolinak látszik. Hatalmunkon és ellenőrzésünkön kívül áll (ez természetes), s ezért kezelhetetlenül félelmetes. A számunkra legmeghittebbet érezzük a legidegenebbnek és a legijesztőbbnek. Ezért aztán távol maradunk önmagunktól és a bensőségességtől. Így az ima nem csupán ellenkulturális tett, hanem saját személyiségünk és identitásunk helyreállítása. Életünk lényegének visszanyerése az elidegenedettségéből és az áruformájúságból.” (137. o.)

Az imához hasonló szerepet töltenek be szentségek (a katolikus egyházban a keresztség, a bérmálás, az Oltáriszentség, a bűnbocsánat, a betegek kenete, az egyházi rend és a házasság szentségei). „Minden szentség, amely egyfajta részvétel az istenember Jézus életében, annak az isteni személyiségnek a megnyilatkozása, amelyből saját személyiségünk részesedik és amelyben végső soron megvalósul. Minden szentség cáfolja az Áruforma evangéliumát és ellenszegül neki. Minden szentség – még a betegeké is – az életet erősíti és emeli magához egy olyan civilizáció kellős közepén, amely a halott dolgokat emelte trónra. Mindegyik függetlenséget és megszabadulást hirdet a kultúra láncaitól és korlátos világától. Minden szentség a szabadság és a kötelezettségvállalás cselekménye egy olyan társadalomban, amely mindkettő lehetetlenségét hirdeti. Mindegyiket közösségben végzik egy olyan nemzetben, ahol a közösség halott. Mindegyik a hitet, a reményt és a szeretetet testesíti meg egy kockázatot minimalizáló és a gondoskodást partvonalra szorító világban. ... Minden szentség ima. Minden szentség politika.” (146. o.)

A szerző sorra veszi az összes szentséget, s meggyőzően bizonyítja valamennyi radikálisan ellenkulturális jellegét (140–158. o.). Megkockáztatható a megállapítás: a szentségek szociális és kulturális dimenzióinak következetes feltárása sok évek óta gyakorló katolikus számára is megvilágosító erővel hathat, s a nem katolikusok számára is felvillanthatja e „rendszer” értelmét. Ám – s ezzel részletes ismertetésünk is zárul – e helyütt legyen elég a házasság szentségére kitérni egy bekezdés erejéig!

„Meggyőződésem – írja Kavanaugh –, hogy a házasság intézménye (és minden, ami támogatja felbonthatatlanságát a média intenzív kulturális propagandájával szemben) az Áruformával való szembeszegülés egyik utolsó bázisa. A család az emberi élet olyan elemi szférája, ahol a hűség, a másokban való bizalom, az önelfogadás és a közvetlenségben való növekedés legmélyebb megtapasztalása megtörténhet, és ami bizonyítékot szolgáltat a kapitalizmus korlátlanságával szemben. Ha egy család szétesik, akkor az Áruforma benyomulása egy gyermek életébe még inkább megtörténhet mint egyébként. Egy család nélküli gyermek számára az életről és a szeretetről szóló kizárólagos információforrás a média, a társadalmi kényszer és a kulturális elvárások. Ha az elkötelezett házasság feloldódik ebben a kultúrában, úgy meglehet, hogy eltűnik a Személyes Forma is.” (147. o.)

A fentiek csak szegényes ízelítőt jelentenek abból a rendkívül gazdag érvanyagból, amellyel Kavanaugh még meglévő értékeink felismerésére, megbecsülésére és védelmére indít

bennünket. Nem lehet eléggé hangsúlyozni azt, hogy itt nem valami új és utópisztikus elképzeléssel állunk szemben: a bíráló, illetve a kiútként vázolt alternatíva egyetlen olyan elemet sem tartalmaz, amely ne állna már évezredek óta az emberiség rendelkezésére. Talán éppen ez az, ami miatt a könyv abszolút lefegyverző hatású.

S alighanem pontosan ez az az „integrált közelítésmód”, amely már alkalmas lehet arra, hogy az ember ne valamely részletkérdésen rágódva, lehetetlenebbnél lehetetlenebb feltevésekkel írjon le egy átfogó társadalmi folyamatot, s erőltessen ráolvasás-szintű gyógymódokat. Persze, biztosan lesznek, akik felteszik a kérdést: „*Ugyan már, mi köze a televíziós szappanoperákon »szocializálódó« tömegeknek a két férfira épülő »családmodell« követeléséhez?*” vagy „*Miféle tudománytalan zagyvaság ez elkötelezettségről és szeretetről?*” Ehelyett azonban inkább tudomásul kellene venni, hogy minden mindennel összefügg – bármilyen közhelyszerűen hangozzék is –, s hogy minden társadalomtudományos elemzés, illetve politikai cselekvés kiindulópontjának (vagy legalábbis hátterének) azt a teljes embert kell tekinteni, aki számszerűsíthető és számszerűsíthetetlen sajátosságokkal egyaránt rendelkezik. Ekkor már nem arról van szó, hogy egy műkedvelő jezsuita a tudománynak bekiabál (Kavanaugh egyébként a St. Louis University tanára), hanem arról, hogy legfőbb ideje napirendre tűznünk néhány emberségünk lényegét érintő kérdést.

Ám tudomány ide vagy oda, teljesen mindegy, hogy minek tekintjük Kavanaugh könyvét. Bírálata gyanúsan pontos, javaslatai pedig használhatók. Ez a használhatóság, persze, nem jelenti egyben azt is, hogy *Krisztus követése a fogyasztói társadalomban* valami borzasztóan egyszerű dolog volna. Ám e feladat során nem vagyunk minden segítség nélkül magunkra hagyatva, s ha élesen látjuk a követendő célt, a Személyes Formát, akkor már az is jelentős előrelépés. Körülbelül ez az a szint, tudniillik az egyén (személy) szintje, amely elindíthat egy spontán, társadalmi struktúrákat is érintő változást. Gondoljunk csak bele: egy Személyes Formában élő társadalomban érdemes-e még kizsákmányolásról és környezetszennyezésről beszélni? Persze, egy efféle paradicsomi állapot megvalósulása még kissé távolinak látszik, ám mindennapjaink *élhetőbbé* tétele még csak nem is a holnap feladata.

Végezetül pedig egy személyes jellegű megjegyzés. Általában egy jó könyvismertetés többé-kevésbé helyettesíti magának a könyvnek az elolvasását, hisz épp ez a célja: a rendszerint időhiánnyal küszködő olvasó számára olyan képet rajzolni a szerző mondanivalójáról, hogy az ismertetés után a könyv már aligha tartogat szellemi földcsuszamlást. Ám érzésem szerint itt valami másról van szó. Valahogy úgy voltam e könyvvel, mint amikor az ember egy hegycsúcsra érve átéli, hogy a mindenségben áll. Lélegzetelállító a panoráma: ha itt a fényképezőgép véletlenül elsül, akkor is lenyűgöző a képi látvány – ám az ottlét élményével száz meg száz ilyen kép sem vetekedhet. Könyvismertetésem elkészítésekor ugyan nem vaktában csattogtattam képzeletbeli fényképezőm, ám a kiragadott idézetek és gondolatforgácsok nem jelentenek többet egy páratlanul izgalmas utazásról szóló szerény élménybeszámolónál. Egy kiváló könyv tehát értő fordítóra és lelkiismeretes kiadóra vár. Vajon lesz-e ehhez elég szellemi és anyagi erőforrás? – Kíváncsian várom az Áruforma totális hazai uralmának ilyenén cáfolatát. (*Following Christ in a Consumer Society: The Spirituality of Cultural Resistance*; 2. kiadás, Orbis Books, Maryknoll, New York, 1991)